

культуру та природу в гуманістичну цивілізацію, категоричний моральний імператив (найвище цілепокладання) та економіко-технологічні цілі (доцільність) в єдине сукупне аксіогносеологічне науково-теоретичне знання. Отже, інвалід — користувач комп'ютера, долучившись за його допомогою до ціннісно-зорієнтованої культури (виховання), підсилює свою соціальну значущість через відповідний рівень затребуваного суспільством професійного знання. Саме на такому шляху моральної зорієнтованості на абсолютні загальнолюдські цінності — свободу, справедливість, солідарність, толерантність тощо, які здійснюються за допомогою комп'ютерних технологій, соціальна реабілітація здобуває необхідний моральний сенс і практичну суспільну значущість, а користувач комп'ютера з її об'єкта перетворюється на вільного і відповідального творця, а отже, у суб'єкта своєї життєдіяльності — як індивідуальної, так і соціальної.

Таким чином, взаємодія людини з інформаційно-комп'ютерними системами сама по собі не формує більш високий рівень моралі та культури взагалі. Якісно новий рівень гуманізації, особистої та суспільної культури інформаційно-комп'ютерні технології можуть нести в собі тільки лише за рахунок включення результатів гуманізації взаємин між людьми.

Становление демократической Украины невозможно без формирования гуманистических идеалов у людей с особыми потребностями. Инвалид — пользователь компьютера, приобщившись с его помощью к ценностно-ориентированой культуре, усиливает свою социальную значимость через соответствующий уровень необходимого обществу профессионального знания. Социальная реабилитация компьютерных пользователей с физическими недостатками приобретает гуманистические характеристики только при условии, когда в качестве ее методологической основы выступает ценность человеческого достоинства как такового.

Ключевые слова: етика, гуманізм, цінність, мораль, інформаційно-комп'ютерні технології.

The becoming is democratic Ukraine not probably without formation of humanistic ideals at people with especial needs. The invalid — the user of a computer, having joined, with his help to culture strengthens the social impor-

tance through a corresponding level of professional knowledge necessary for a society. Social rehabilitation of computer users with physical defects gets humanistic characteristics only under condition of when as its methodological basis value of human advantage as such acts.

Key words: ethics, humanism, value, morals, it information-computer technologies.

Література

1. Гур В. И. Этическая концепция германской социал-демократии (историко-философский анализ: Бад-Годесберг, 1959 — Берлин, 1989): [монография] / Виктор Гур. — К. : Центр социальных исследований им. В. Старосельского, 1997. — 256 с. (Серия: Библиотека «Основные ценности»).

УДК 008

Е. М. Кучменко,
доктор історичних наук, професор,
Б. А. Кучменко,
доктор філософських наук, професор

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті розглядаються тенденції, проблеми, які стосуються понять світоуявлення та міжкультурного спілкування і які виникають під впливом формування сучасних глобалізаційних процесів.

Ключові слова: глобалізація, глобальна спільність, міжкультурне спілкування, культурний плюралізм.

У сучасному світі активна роль країн, що визволились і розвиваються, у міжнародних відносинах приводить, з одного боку, до інтенсивнішого формування спільної культури міжнародного спілкування, а з іншого — до зростання різноманітності культурного життя. Ці тенденції діють значною мірою водночас через те, що вони можуть торкатися різних складових і рівнів культурного життя.

Крім культури, що виявляє цілком чітку належність до капіталістичного Заходу, слід виділяти і світову, міжнаціональну, індустріально-міську культуру. У загальному плані до неї відносять як художню

культуру різних регіонів, що використовує як класику чи твори модерну і постмодерну, так і продукцію масової культури, форми побутової культури (одяг, їжа, посуд, житло), дозвілля (туризм), спорту та психофізичного тренування (футбол, гімнастика, йога, карате тощо), елементи соціальної поведінки й організації (форми права і сім'ї), політичну культуру і т. ін.

Як бачимо, у цій культурі поєднуються досягнення різних народів, хоча «оформлення» її відбувається переважно в західному середовищі. Витвори високої культури зазвичай отримують визнання через ЮНЕСКО, на західних фестивалях і конкурсах (чи через присудження міжнародних премій), а вже потім у світі. Аналогічні процеси перебігають і у суспільній думці, бо філософські й ідеологічні течії, що породжені на Заході, інтенсивно проникають у свідомість інтелігенції з інших країн, вступаючи у складний синтез і симбіоз з автохтонними течіями [1].

Важливим компонентом загальносвітової політичної культури є міжнародне право, яке регулює політичні відносини між державами, міждержавними організаціями (насамперед ООН), а також національно-визвольними рухами. Міжнародне право почало формуватися ще за часів колоніальної експансії західних держав і мало на той період формальний, а багато у чому й фальшивий характер, слугуючи експансіоністським і гегемоністським прагненням буржуазного Заходу (а потім й Японії).

Високим визнанням у сучасній світовій культурі користується передусім наука як сума знань і як світогляд. Поза сумнівом, наука у своїх інтелектуальних і технологічних досягненнях виходить не тільки за національні межі, а й за межі локальних цивілізацій, а відтак інколи проголошується загальним досягненням, основою для комунікації і взаємодії. Як результат, у країнах, що визволилися, вона стала незмінним чинником освітянських програм, її популярні елементи увійшли в повсякденні орієнтири населення. І все ж таки, мабуть, ще більшою мірою, ніж це мало місце в історії становлення міжнародного права, у суспільній думці цих країн склалося подвійне ставлення до науки. З одного боку, в її сприйнятті проглядається не тільки залучення до досягнень світового значення, а й джерело національного посилення, що перетворює інколи її на об'єкт національного змагання. Однак, з іншого боку, наука в суттєвих відношеннях розглядається як засіб підкорення різних сторін буття тиску Заходу. Багато хто з мислителів убачають у науці подвійний

початок у духовному плані, бо вона не є обов'язковою складовою у структурі духовного виробництва й неадекватна цінностям, що склалися в незахідних суспільствах [2].

Розгорнуте правове обґрунтування, а також засоби практичної реалізації принципів міжнародного культурного співробітництва викладені в документах і втілені в діяльності ООН і ЮНЕСКО.

Принципи культурного плюралізму у міжнародному плані означають самовизначення тією чи іншою мірою різних самостійних культурних спільнот (локальні етноси, нації, регіони, цивілізації) і зберігають певну специфіку в духовному житті. Право на культурне самовизначення, на забезпечення самостійності в розвитку національної культури в тій чи іншій формі зафіксовано в усіх конституціях і офіційних програмах урядів країн Азії й Африки, які визволилися.

Зрозуміло, що зростання різноманітних культур, тенденції до самовизначення на основі не тільки політичних факторів, а й культурної спільноти — об'єктивна закономірність нашого часу, яка зумовлена потягом широких народних мас до активної діяльності, взагалі до участі в житті свого суспільства. І духовна культура — природна сфера їх самовираження. Тим не менше, гіпертрофія плюралізму може призвести до загострення тих складностей, з якими стикаються в своєму розвитку країни, що визволилися. Визнання «природності» і «неминучості» самовизначення кожної культурної спільноти завжди загрожує послабленням чи розколом, підривом тенденцій до об'єднання (що спостерігається в Україні через мовні проблеми, подвійне громадянство), на основі якого ці країни і намагаються вирішити свої проблеми.

Захист культурного плюралізму часто зустрічає відсіч з боку багатьох національних лідерів. Подібний плюралізм, який доводить до сепаратизму на рівні етносу й племені, явно йде врозріз як з тенденціями національної консолідації, так і зі спільним намаганням більшості країн Азії і Африки до об'єднання проти експансії буржуазного Заходу. Неминучим супутником такого роду плюралізму стає тенденція до дезінтеграції великих політико-культурних об'єднань та виникнення гострих конфліктів — від племінних до міжрегіональних. Але річ полягає ще й у тому, що основний прояв такого плюралізму проглядається у сферах, які мало в чому утискують «універсалізм» світового капіталістичного ринку.

У «периферійних» країнах такі тенденції, які, без сумніву, мають місце, часто піддаються осуду з боку прихильників національної

й наднаціональної єдності, які негативно ставляться до всього, що може підірвати чи послабити цю єдність. Дилема, яка при цьому виникає, звучить доволі напружено: як подолати дезінтеграцію первинних осередків і створити стійкі культурні спільноти, не породжуючи при цьому міжгрупових, міжетнічних і міжнаціональних конфліктів і не знижуючи життєвих потенцій первинних осередків?

Не тільки демонструючи схвалення культурного плюралізму, а й визнаючи його за «загальну реальність», прихильники західної моделі модернізації висувають саме економіку як основу взаємозалежності, національного і міжнаціонального взаємозв'язку, що усуне негативні наслідки культурного плюралізму. Останньому при цьому залишається функція підтримки життєздатності різних етнокультурних груп, націй і навіть цивілізаційних комплексів за умови, що вони не стримуватимуть економічну інтеграцію. Таким чином, «традиція» вступає у синтез із «модернізацією».

Як в Індії, у межах єдиної держави, так і в країнах АСЕАН, у рамках міждержавного союзу, існують численні і глибинні відміни між національними мовними, релігійними, господарськими спільнотами, що вкрай ускладнює створення єдності. Тому проблема культурного плюралізму вирішується здебільшого через принцип «єдності у різноманітності», що означає збереження й автономне існування різних спільнот і варіантів культури при створенні стійкої спільної мережі культурних обмінів і спільних елементів у мові, праві, системі освіти, засобах масової комунікації тощо. Таким чином, принцип самовизначення культурних спільнот не може слугувати безумовним критерієм у підході до проблем культури, бо він є умовним, залежним від інших факторів суспільного буття. Самостійність культур різних спільнот доповнюється їх взаємодією чи на підставі спільного духовного життя, чи через налагоджену систему взаєморозуміння. Сама відмінність існуючих цивілізацій викликає потребу у взаємному спілкуванні, яке не зводиться ні до простих загальнолюдських норм, ні до потреби усунення загрози тотальних воєн. Зрозуміло, що і суть будь-якого спілкування не вичерпується власне соціально-економічними принципами, а несе в собі значущі для суб'єктів взаємодії досягнення. Самі по собі економічні зв'язки, торговельний обмін постійно доповнюються культурними контактами, що приводить до взаємного збагачення духовними досягненнями та розширення розумових горизонтів. І в сучасних умовах на тлі величезного зростання матеріальних

і фінансових сил зберігають своє значення духовні досягнення великих і малих спільнот, які перетворюються у сукупне досягнення людства.

Широко визнаною є дієвість процесів формування глобальних систем у господарській, політичній, соціальній галузях. Але яка роль культурно-цивілізаційного фактора у цьому процесі? Чи можуть культурні ареали і цивілізації Землі втрачати якості, що свідчать про їх своєрідність чи ідентичність, і поглинатися глобальною економічною системою з її культурними компонентами?

На фоні стійкої апологетики глобальних успіхів західного капіталізму різким дисонансом звучить концепція С. Хантингтона про зростаючі конфлікти між цивілізаціями та їх наступні зіткнення [3]. Проте Хантингтон лише «прописав» те, що було вже розкрито в багатьох працях, як класичних, так і спеціальних, про взаємодію цивілізацій та про проблему самотності як явища, що дедалі більше поширювалось у II пол. XX ст. З'ясувалося, що процесами глобалізації в суттєвому плані поки охоплений вузький прошарок населення планети, основне ж населення народів Землі західному «культурному імперіалізму» протиставляє свою мову та цінності. Ісламська, індійська, китайська цивілізації зберігають свою життєстійкість як основу для самовираження мас.

У вирішенні означеної проблеми можливості чи неможливості появи глобальної культури багато в чому залежить від того, як розуміється сама світоцілісність і, таким чином, глобальна культура чи глобальна спільність. Зазвичай вона розуміється однобічно — чи як особлива соціокультурна субстанція, яка пронизує всі галузі практики, чи в переважно функціонально — як зв'язок і взаємодія, що властиві цим галузям.

Наразі група дослідників, розробляючи проблеми глобальної спільності, намагається поєднати як цивілізаційні, так і глобальні системно-функціональні фактори. Таким чином народжується особливе розуміння світоцілісності як полісистемного, багатополярного, гетерогенного явища.

Один із прихильників полісистемного аналізу глобальної культури, Р. Робертсон вважає, що у глобальності своя логіка, особливі структурні та дієві принципи, які неможливо звести ні до економіки, ні до культури, ні до міждержавних відносин, ні до соціальних утворень типу суспільства, общини тощо. Крім того, процеси глобалізації можуть здійснюватися за допомоги найрізноманітніших

явищ і механізмів — історичного розвитку імперських структур, торговельних будинків і транснаціональних промислових компаній, ідеологічних систем тощо [4].

Глобальна спільнота сьогодні зростає з різних субстратів і початків. Глобальна спільнота — це зовсім не «світове суспільство» і не «система держав», тим більше не мережа комунікацій, яка все ускладнюється, та засобів масової інформації. Відтак для аналізу глобальної спільноти зовсім недостатньо обмежуватися цивілізаційно-культурологічним підходом чи міждержавною компаративістикою. Глобальну спільноту можна визначити як спільноту взаємодіючих, взаємопов'язаних спільнот, та таку, що саморегулюється в процесі постійної еволюції спільнот — держав, суспільств, культурних просторів, підприємств, ринків і т. ін. [5].

У зв'язку з таким обсяжним розумінням глобальної спільноти важливо виділити, як зазначає Б. Єрасов, її структуру, склад елементів і компонентів, а також засіб організації і характер зв'язку [6]. Отже:

1. У структурі глобальної спільноти можна виділити насамперед просторові одиниці, які певним чином співвідносять на нашій планеті стихію води і суші. Взаємозв'язок океанічних і континентальних одиниць утворює базові структурні одиниці глобальної спільноти, наприклад Тихий — Індійський океан, Азія — Тихий океан — Америка. На підставі цих одиниць формуються соціальні, екологічні, цивілізаційні та інші макросоціетальні утворення, кожне з яких може мати своє ядро, яке необов'язково збігається з цивілізаційним. Такими утвореннями є Євразія, Захід, Ісламський світ, індійсько-буддійський світ та ін. На підставі виділених одиниць можуть формуватися регіонально-інтегративні об'єднання типу ЄС, АТР, НАФТА та ін. Таким чином, вказані океанічні та континентальні одиниці, а також світові макросоціетальні утворення, які формуються на їх основі, виступають як одиниці диференційованої світоцілісності чи глобальної спільноти.

У глобальній спільноті виокремлюють також дрібнішу диференціальну одиницю — компонент. В якості компонентів можуть виступати найбільш різноманітні й різнотипні одиниці — нації і народи, культури й соціуми, державні і недержавні інститути, інформаційні мережі й організації тощо. Визначити «найпростішу клітину» глобальної спільноти неможливо, оскільки її не існує.

Усі вказані елементи структури глобальної спільноти формуються під час диференціації світоцілісності, всередині якої продовжує

зберігатися попереднє розчленування «центр — периферія», хоча дана опозиція через ускладнення цих полюсів і зв'язків між ними дедалі більше деполаризується, розмивається, згладжується [7].

2. Особливої уваги потребує розуміння того, як виділені одиниці і компоненти організовані і взаємодіють між собою у межах глобальної спільноти. Глобальна спільність — особливий вид системи, який не може бути порівнюваним з такими проявами системності, як відкритість/закритість, гомогенність/гетерогенність. Елементи і компоненти глобальної спільноти неможливо жорстко поділяти на суб'єкти-об'єкти. У межах глобальної спільноти немає сенсу щось вважати за «первинне» (наприклад, економіку чи культуру). Такий вид спільноти носить полісистемний характер. Зв'язки і взаємодія у глобальній спільноті можуть бути різними — матеріальними, енергетичними, інформаційними тощо. Вони можуть відрізнятися одні від одних за напрямками і зарядами, за характером, за складом учасників та ін. Цей вид системи самодостатній, він підпорядковується дії ймовірнісних, схоластичних, синхронних і «зумовлюючих», а не детерміністських закономірностей. Це означає, що до об'єкта, який має таку природу й організаційну форму, непристосовані як абсолютні принципи причини—наслідка, первинності—вторинності, цілого—частини, суб'єкта—об'єкта та ін.

3. Таким чином, зв'язки і взаємодія конституують глобальну спільність, формуючи її каркас чи скелет. Проте, формуючи скелет глобальної спільноти, вони не впливають на власне змістовний аспект відносин між суб'єктами. Так, самі по собі зв'язки не можуть пояснити сутності відносин нерівності, координації тощо. Сутність зв'язків і відносин у глобальній спільноті впливає із здатності суб'єкта контролювати фактори, що забезпечують відтворення і трансформацію глобальної спільноти (досягнення великого прибутку у світоekonomіці І. Валлерстана вкладається в цю схему як окремий випадок).

Контроль, у свою чергу, неможливий без своєрідного механізму «включення — відключення». Функціонування цього механізму визначається тим, наскільки вигідне становище займає той чи інший компонент (чи суб'єкт, який його репрезентує — держава, транснаціональна компанія) у системі глобальної спільноти, чи є він членом чи аутсайдером у ланцюгу «центр — напівпериферія — периферія — зовнішня зона», усе це визначає його здатність контролювати механізм «включення — відключення» у межах глобальної спільноти.

Статус того чи іншого компонента глобальної спільності, його можливості як контролю механізму «включення» зумовлюються різними формами нерівності, загальною різномірністю структури глобальної спільності. Саме ця нерівність і ця різномірність, як зазначалось раніше, жорсткість механізму «включення — відключення» багато в чому послаблюються, що, у свою чергу, впливає на центрально-периферичні відносини.

За сучасних умов загальні тенденції пом'якшення нерівності у бік деполаризації і дезантогонізму реалізуються засобом координуючих зв'язків і діючих на їх основі різних організацій співробітництва. Так, інформаційна компанія по поширенню новин в сучасних умовах нерідко стикається на периферійних локусах впливу з негативною оцінкою своєї діяльності і з вимогами змінити характер своєї діяльності. Як противники можуть виступати не стільки конкуренти з центру, скільки агенти периферійного співтовариства — прихильники локальних форм розвитку масових інформаційних мереж, захисники культурних традицій регіону, іонаціональні, громадські організації. Інформаційна компанія не може не врахувати такого сприйняття своєї продукції в даному периферійному секторі і докладає зусиль, щоб реалізувати свої цілі і водночас задовольнити частину попиту аудиторії. Пропонуючи зміни у своїй діяльності з метою збереження зв'язку з аудиторією, вона змінюється сама. Таким чином, характер взаємодії між центром і периферією суттєво трансформується, що слід віднести не тільки до інформаційної сфери діяльності, а й до будь-якого виду активності, зокрема господарсько-економічної. Подібна ситуація помітно відрізняється від тієї, яка описана відносно до світ-економіки в теорії Валлерстайна, в якій периферія трактується, за означенням, як пасивний елемент взаємодії. Через конкретні канали зв'язку компоненти не тільки взаємодіють, а й, по суті, начебто вбудовуються один в один, стаючи інтегративними учасниками відтворення дедалі більшого числа все більш різних компонентів. Перетворення зв'язку у подібну «участь» — ключовий момент у діяльності суб'єктів — приводить до того, що кордони між компонентами стають рухомими, умовними, такими, що далеко виходять за межі окремих країн, регіонів і породжують різномірні конфігурації зі складом та кордонами, що змінюються [8].

Таким чином, центрально-периферійні відносини і глобалізаційна спільність відчувають суттєву трансформацію порівняно з тією

конфігурацією, що була характерною для класичного варіанта в минулому — лідерства центру і підкорення периферії в колоніальній імперії чи в деяких цивілізаціях. Говорячи про зміни у структурі центрально-периферійних відносинах, дослідники вказують на збільшення числа агентів у ролі центру і периферії, на взаємопроникнення обох позицій — виникнення нових центрів на периферії і периферії у центрі, на утворення перехідних (напівцентри і напів-периферії) та проміжних ланцюгів, що стикаються, не говорячи про можливе нове створення периферії на місці колишнього центру.

Усе це свідчить про те, що розподіл світоцілісності на попереднє дуальне «центр — периферія» на сьогодні є недостатнім. Поряд із цим слід враховувати розподіл світоцілісності залежно від структурних комбінацій океанічно-континентальних одиниць, а також від характеру та суті відносин між ними і механізмів «включення — відключення», «участь — неучасть». Взаємонакладання цих членів один на один утворює вельми складну матрицю інтеграційних і дезінтеграційних процесів у будь-якому секторі світоцілісності чи у глобальній спільності загалом.

Подібне уявлення про структуру глобальної спільності дає змогу при першому наближенні відповісти на запитання, наскільки можлива культурна універсалізація світу внаслідок глобальних тенденцій, які посилюються. Процеси глобалізації принципово різномірні як за своєю структурою, так і за своїм внутрішнім розвитком. Тому ядерно-периферійні стосунки, які принципово спрямовані на універсалізацію, в них чітко не кристалізуються, як це було в минувших цивілізаціях. Вони можуть бути представлені в окремих компонентах і секторах світосистеми, хоча і там також має місце деполаризація. Так, якщо це стосується економіки (особливо щодо економіки минулого), то можна ще говорити про лідерство Заходу та про вбудовування в його модель господарювання всіх інших регіонів світу, але щодо розвитку соціального, культурного та інших аспектів глобальної спільності, то експансія Заходу на сьогодні не спрацьовує.

Маючи на увазі навіть такі специфічні процеси, як пізнавальні, у сфері яких західна людина наразі відчуває свою вищість, доводиться констатувати, що універсально-раціоналістичні методи пізнання у глобальному масштабі не здатні зберегти свої універсалізм і абсолютність. Вони мають бути доповнені традиційними, нераціональними, містичними формами пізнання, поглиблений розвиток

яких можна зустріти як в архаїчних і традиційних культурних світах, так і — особливо — в культурах Сходу [9]. У цьому виявляється неоднорідний, різнобарвний характер глобальної цілісності.

Разом з тим у світі відбувається становлення єдиного (в розумінні одного) простору, тобто діють тенденції, що ведуть до однорідності. Особливо це стосується деяких сфер і галузей соціальної практики. Проте ці тенденції не відміняють соціальної різноманітності, а також самотності культур і цивілізацій. Таким чином, можна сказати, що, універсалізуючи одні аспекти і локуси взаємодії, глобалізація дає простір розмаїттю інших аспектів і локусів. Тому справедливою слід визнати основну антинорму світобачення у дослідженнях — «світ єдиний і не єдиний», яку треба розуміти в тому сенсі, що світ єдиний в одних відносинах, насамперед у своїх постіндустріальних економічних зв'язках і поєднаній з ними глобальної культури, але він не єдиний (і чи напевно у найближчій перспективі стане єдиним) у цивілізаційному устрої.

В статье рассматриваются тенденции, проблемы, которые касаются понятий мировоззрения и межкультурного общения и которые возникают под влиянием формирования современных глобализационных процессов.

Ключевые слова: глобализация, глобальная общность, межкультурное общение, культурный плюрализм.

We discuss the tendencies and problems tied with worldview and intercultural communications, which appear under formation of modern globalization tendencies.

Key words: globalization, global community, intercultural communications, cultural plurality.

Література

1. Общественная мысль развивающихся стран. — М., 1988. — Гл. 12.
2. Зарубина Н. Н. Социокультурные факторы хозяйственного развития: — М. Вебер и современные теории модернизации. — СПб., 1988.
3. Huntington S. The clash of civilizations and remaking the world order. — N.Y., 1996. — P. 78.
4. Robertson R. Mapping the global condition: Globalization the central conception // Theory & Cultures and Societies. 1990. Vol. 7. № 2–3. — P. 8, 28.

5. Долльфус О. Система Мир // Мировая экономика и международные отношения. — 1995. — № 6. — С. 77.

6. Див: Ерасов Б. С. Модернизация культуры или «культурный империализм»? Об изучении на Западе западного воздействия на культуру развивающихся стран // Критика концепций зависимого развития. — М., 1985.

7. Чешков М. Выбор темы и некоторые вопросы методологии // Мировая экономика и международные отношения. — 1995. — № 1. — С. 7.

8. Див.: Чешков М. Целостность мира через призму общенаучного знания // Международная экономика и международные отношения. — 1995. — № 1. — С. 65.

9. Див: Ерасов Б. С. Концепции культурной самобытности в странах «третьего мира» // Вопросы философии. — 1971. — № 11. — С. 40–51.

Н. Д. Ковальчук,

доктор філософських наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ ЛЮДСТВА

У статті аналізуються основні причини антропологічної кризи ХХ століття в контексті глобальних змін під впливом науково-технічної революції, а також пропонуються шляхи виходу з нього, спираючись на ноосферну концепцію і на концепцію формування особистості.

Ключові слова: антропологічна криза, науково-технічна революція, ноосферна концепція, особистість.

Кінець тисячоліття стимулює підбиття підсумків усієї попередньої історії. Вражаючи досягнення науково-технічної революції, особливо в розвинутих країнах, за висловлюванням В. Гейзенберга, є тільки засобом зробити пекло більш комфортним для проживання. Адже техніка вирішує проблеми, які ж й сама створює. І серед цих проблем, на передній план висувається проблема антропологічної кризи людини, яка має планетарний масштаб. Для вирішення цієї проблеми антропологічної кризи людині необхідно передусім усвідомити негативні наслідки впливу людини на природу, соціум і культуру. Розгляд цих питань і зумовлює актуальність поставленої проблеми.